

**АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ВИМІРИ СВОБОДИ:
ВІД ІДЕАЛУ ДО НОРМИ: РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ
В.М. ДЕНИСЕНКА, І.Ю. ОСТАПЕЦЬ, Ю.О. ПРИВАЛОВА
«СВОБОДА ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПРИНЦИП» (КНИГА 1)
ТА МОНОГРАФІЮ В.М. ДЕНИСЕНКА, В.Й. КЛИМОНЧУКА, Ю.О. ПРИВАЛОВА
«СВОБОДА ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПРИНЦИП» (КНИГА 2)¹**

Т.В. Андрущенко

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичної психології та соціально-правових технологій
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

Актуальність дослідження свободи як принципу організації суспільної та політичної дійсності зумовлена насамперед швидкими змінами, які ми зараз спостерігаємо в політичному житті не лише України, а й інших держав. Розвиток технологій, зміна статусів на міжнародній арені, внутрішні перетворення в Україні зумовлюють необхідність не просто переосмислювати класичні дефініції свободи, а творити нові.

Свобода як універсальний індикатор рівня розвитку й ефективності функціонування всієї системи суспільно-політичних відносин – тема не лише актуальна, а й масштабна та багатогранна, тому її розгляд у двох книгах є логічним і необхідним.

З огляду на відсутність у вітчизняній науці цілісного дослідження свободи як ланки, що об'єднує політичний, економічний, соціальний, культурний та всі інші контексти людського життя, обидві книги монографії «Свобода як цивілізаційний принцип» заслуговують на особливу увагу. Як акцентують самі автори дослідження, у науці переважає практика надання преференцій інституційним формам свободи, що, на їх думку, не може бути виправданим. Адже така тенденція зумовлює дегуманізацію не лише науки, а й політики. Тому вчені наголошують на тому, що необхідно розглядати свободу також в антропологічному вимірі, позаяк вона визначає можливі інтерпретації людини, ціннісні мотиви її діяльності, форму ідентифікації тощо. Поєднання інституційного та антропологічного вимірів свободи, проаналізоване в рецензованому дослідженні, зумовило унікальність методологічного підходу. З огляду на це монографія «Свобода як цивілізаційний принцип» заповнює філософсько-політичну прогалину у вітчизняній науці.

Автори навмисно відмовляються від застосування кількісних методів оцінювання рівня свободи, хоча й подають у додатках результати соціологічних опитувань, здійснених упродовж останніх років Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. У такому підході простежується авторська позиція щодо розгляду свободи не як результату інституційного розвитку, який можна виміряти за допомогою кількісних індикаторів, а радше як предмета філософсько-політичної рефлексії та ціннісного орієнтування розвитку.

Перша книга монографії складається із чотирьох розділів і присвячена розгляду принципу свободи в історичному контексті; її гносеологічний, соціальний та антрополо-

---

¹ Денисенко В.М., Остапець І.Ю., Привалов Ю.О. Свобода як цивілізаційний принцип. Книга 1. Київ; Львів: Простір-М, 2016.

Денисенко В.М., Климончук В.Й., Привалов Ю.О. Свобода як цивілізаційний принцип. Книга 2. Київ; Львів: Простір-М, 2017.

гічний виміри трактують у працях філософів різних традицій (раціоналізму, емпіризму, Просвітництва, німецького ідеалізму).

Друга книга монографії присвячена ґрунтовному та всебічному дослідженню свободи в Україні. Очевидно, що в цій частині важливе місце посідає аналіз демократії в Україні, яку автори пов'язують із мінімалістським (процедурним) і максималістським (змістовим) наповненням. Проте, як зазначено в тексті праці, і «мінімалізм», і «максималізм» синтезують себе в одному – у свободах за формою (технологією) та змістом (метою).

Друга книга складається з п'яти розділів, які логічно й послідовно розкривають значення свободи для України. При цьому аналіз здійснюється, по-перше, за декількома критеріями, насамперед історичним (розглядається українська політична думка доби середньовіччя, модерну, сучасності); по-друге, важливим залишається методологічне розрізнення свободи для людини та свободи для держави як інституту; по-третє, у тексті праці присутній авторський аналіз чотирьох етапів формування політичних свобод в Україні (колективного, індивідуального, національного та інституційного).

Важливим є підхід, запропонований авторами, щодо виділення етапів у розумінні свободи на теренах України. Щоб їх виділити, автори простежували домінуючі ознаки та тенденції визначення свободи в працях мислителів, які творили на сучасних українських землях. Так, автори вважають, що на першому етапі (у княжу добу) в Україні домінує антропологічна форма свободи, що пов'язана ще з міфологічним світоглядом. На другому етапі, який автори пов'язують із добою козаччини, у розумінні свободи домінують політичні інститути або навіть їх імітація. На третьому етапі відбувається становлення нації як суб'єкта відносин, у яких людина набуває специфічного й нового статусу в духовному та практичному сенсі. Четвертий етап, на думку вчених, тривав із кінця ХІХ до початку ХХ ст. та концентрувався на творенні свободи як інституцій. Натомість останній, п'ятий, етап уже передбачає синтез антропологічних та інституційних принципів визначення й реалізації свободи.

У розвідці пропонується підхід, що схильний категоризувати свободу за певними критеріями, зокрема, поряд із політичною свободою автори аналізують прояви духовної, правової, економічної та індивідуальної свободи.

У монографії зазначено, що на індивідуальному рівні система політичних свобод представлена у вигляді природних прав і принципів моральності. Натомість на рівні політичних інститутів та інституцій свобода – це система відносин, що формуються в національній і правовій спосіб. Формування такого висновку є важливим для цілісного розуміння свободи в сучасності, а також для творенні візій майбутнього.

Здійснений аналіз ґносеологічних, феноменологічних та онтологічних принципів свободи підводить авторів до висновку, що ядро політичних свобод становлять цінності, які лише за умов демократії не відчужуються та позбавляються формальних ознак.

Отже, обидві книги монографії «Свобода як цивілізаційний принцип» являють собою вагомий внесок у розвиток вітчизняної політичної науки, відкривають нові перспективи в осмисленні концепту свободи як ознаки всіх форм життя людини. Видання може стати теоретичною основою для напрацювання ціннісних концепцій свободи як явища в історичному контексті та в сучасності.